

HERRI MAILAKO HIZKUNTZA Israeleko esperientzia

1977 - I - 28

I. Berriatua

Dakizuenez, Israelen izan naiz hiru hilabetetan. Joan den abenduan bihurtu naiz handik. Gauza asko ikusi eta ikasi dut lurralde hartan. Batez ere, hurre hurretik aztertu ahal izan dut hebraieraren egoera. Hizkuntza zahar-berri horri dagokion aldetik behinik behin, pozik nago neure esperientziaz. Mesedegarri izan dela uste dut.

Txosten hontan, neure esperientzia horren alderdi bat edo beste azalduko dizuet.

Baina, hori egin orduko, aspaldi luzeon Euskal Herrian bizi izan dudan beste esperientzia bat ere jakin erazi behar dizuet, bi esperientziok —Israelekoa eta hemengoa— elkarren osagarri dira eta.

Beharbada, nire azalpen bikoitz hontan agertzen den errealitatea, ez da guztiz egiazkoa. Beharbada, batzutan haunditu egiten ditut gauzak, eta beste batzutan ttipitu. Baina azalpena bera egiazkoa da zeharo. Nik neure esperientzia diotsuet. Ikusi eta sentitu ditudan moduan azaltzen dizkizuet gauzak.

Hara! Beti uste izan dut, euskal idazleok gauza guztien gainetik kontutan hartu behar dugula, ea nori idazten diogun. Euskal Herrian, gaur egun, seiehun mila edo dira, euskaraz hitz egiten dutenak. Horietariko gehienak pertsona nagusiak dira; eta ez dira inoiz euskarazko eskolara joan eta beharbada ez dira inoiz joango, hizkuntza hobeto ezagutzeko, euskara lantzeko eta bere osotasunean menperatzeko. Horiek dakiten euskara, herri mailako euskara da. Bestelako euskara dakitenak, proportzioz oso gutxi dira. Pertsona nagusiez ari naiz;

eta pertsona nagusi horiek batez ere osotzen dute gaurko euskaldungoa.

Euskal idazleok egiten ditugun liburuak eta aldizkariak, horientzat idazten ditugu gehienbat. Baina zein euskara erabiltzen dugu, herri mailakoa ala maila hortaz goragokoa? Idazle gehienok, dudarik gabe, minoriaren euskara erabiltzen dugu, maioriarentzat idatzi nahi dugunean ere. Hortaz esperientzia luzea dut, urte askotan ANAITASUNA aldizkariok idazlan guztiak nire eskuetatik pasatu dira eta. Behin, berrogei ta hamar izarño ezarri nizkion idazlan bati, egileak erabiltzen zituen hitzek eta aditzek zer esan nahi zuten adierazteko, nik neuk ere nekez ulertzen bainuen. Eta idazle harek, ez dut uste, minoriarentzat bakarrik idatzi gure zuenik.

Bestalde, Euskal Herrian, gaur egun, bi milioi dira gutxi gorabehera, euskaraz ez dakitenak. Horien artean ere, pertsona nagusiak dira gehienak. Pertsona horiek euskaldundu egin behar ditugu, baldin euskarak irautea eta Euskadi Euskal Herri izatea gura badugu. Pertsona nagusi horiek, nola edo hala, ikasi egin beharko dute euskara. Baina, segur nago hortaz, pertsona nagusi horietariko gehienek ikasiko duten euskara, nahi eta nahi ez, herri mailakoa izango da, bestelako euskara ikasteko ez baitute ez astirik ez dirurik ez gogorik ez gaitasunik ez beharrianik izango.

Nik neuk gero eta argiago ikusten eta sentitzen nuen, herri mailako euskara hori, bestea utzi gabe, serioki hartu behar genukeela, eta jaramon gehiago egin, maila hortan mugitzen den eta oraindik urte askotan mugituko den gaurko eta biharko euskal irakurleen maioriari.

Zer egin hortarako? Zer egin, pertsona nagusi horiek gure liburuak eta aldizkariak gustura irakurtzeko? Zer egin, Euskal Herrira milaka eta milaka etorri diren eta etorriko diren kanpotarrak hainbat arinen geure kultura idatzian integra erazteko?

Nik ba nekien zerbait, juduek hebraiera birpizteko egin duten lan miragarriaz. Ba nekien, azken hogeitau hamar urteotan mundu guzitik Israelera joan diren juduak, izugarriro asko izan direla, eta gaur egun denek edo ia denek hebraieraz hitz egiten dutela. Ba nekien, halaber, judu berriontzat aldizkari eta liburuetan herri mailako hebraiera erabiltzen zela. Baina, zehatz-mehatz, ez nekien ezer. Horre-

gatik, hara joatea erabaki nuen: herri mailako hebraiera hori zernolakoa den jakiteko, hizkuntza berezi hortan lan egiten duten kazetari eta idazleekin berba egiteko, zer teknika erabiltzen duten ikusteko, Israeleko Gobernu sozialistak eta hango Akademiak arazo hortan zer parte hartzen duten ezagutzeko, gero guk ere hemengoentzat —bereziki, eskolara joateko adinean ez dauden hiztunentzat eta euskara ikasten ari diren eta ari izango diren pertsona nagusientzat— holako zerbait egiteko.

“Guk ere holako zerbait” esan dut. Baina nor gara gu? Ni bakarrik ez behintzat. Ni zaharra naiz, idazle, kazetari eta euskaltzain kaxkarra, eta gainera apezka. Gutxienez beste lagun bat eraman behar nuen nirekin Israelera. Lagun gazte bat, idazle eta kazetari trebea, euskaltzain jakintsua, eta politikaren aldetik sozialista, herri xehe eta langilea haintzat hartzen duen alderdikoa, Euskal Herrian maioria den jende horren beharrizanei lehentasuna eman nahi dion partidukoa. Nire lagun hori denok ezagutzen duzue, eta beragaz joan nintzen Israelera.

Israelen, Gobernu sozialistaren babespean eta Akademiaren laguntzaz, lau erakunde berezi daude, judu berrien kultur integrazioa eta judu zaharren alfabetatzea xedetzat dituztenak: herri mailako kazetaritza, herri mailako irrati-telebista, *ulpan* eta *ulpanit* deitzen diren herri mailako ikastetxeak, eta herri mailako liburugintza.

Herri mailako kazetaritzan, hiru agerkari publikatzen dira: bata egunero, eta beste biak astero. Hiruretan “ivrit qalá” edo herri mailako hebraiera erabiltzen da. Bakoitzak bere arlo berezia du, alfabetatze eta kulturtze lan hontan. Hiruretarik irakurterrezena eta hizkuntza ondo menperatzen ez dutenentzako egokiena, “Lamathil” izeneko astekaria da. Izen honek “Hasten denarentzat” esan nahi du. Astekari honen zuzendariagaz izan ginen, eta beregandik interes haunditako informazioa jaso genuen.

Agerkari honek, gaur egun, hogeita mila ale banatzen ditu astero. Ez da gutxi. Ez dugu ahanztu behar, beraren antzeko, berrogei mila aletako beste astekari bat ere eta hamar mila aletako egunkari bat ere argitaratzen direla. Bestalde, gaur egun, Israelen, hiru milioi judu bizi diren lurralde ttipi hortan, gero eta gehiago dira, geldi geldika hebraiera normalean

idatzitako egunkarietara pasatzen diren irakurleak, eta hizkuntza normal hortan beraientzat publikatzen den guztia ulertzeko gai direnak. Baina, hala ere, irakurle horietariko askok nahiago dute herri mailako hizkuntza; eta beste askori —batez ere Israelera etorri berriak diren juduei — beharbeharezkoa zaie hizkuntz molde hori, orain eta urte askotan.

“Lamathil” astekariak zortzi horrialde haundi samar ditu. Fotografia asko. Letra haundia. Lerro arteko zuriune lasaiak. Artikulu laburrak: berrogei ta hamar, ehun, berrehun, hirurehun berbatakoak. Artikulu luzerik bat ere ez. Esaldi sinpleak. Esaldi konposaturik oso gutxi. Eguneroko bizitzan eta *ulpan* eta *ulpanit* deitzen diren ikastetxeetan erabiltzen diren berbak. Hitz ezezagunak gutxi. Holako hitzek izarño bat daramate, eta haien esannahia artikuluaaren azpian adierazten da. Hitz internazionalak asko, eta haien alboan noizean behin hebraierazko hitza parentesi artean. Kazetal teknika oso ongi pentsatua. Idazleek, hizkuntzaren aldetik, astekariaren arauak gorde behar dituzte. Zuzendariak eskubide osoa du, artikuluak zuzentzeko eta aipatu arauok gorde erazteko. Jokabide hau onhartzen ez duen idazleak, utzi egin behar du bere lana. “Hobe da idazle bat galtzea —esan zigun zuzendariak— irakurle bat galtzea baino”. Astekaria oso merkea da, Gobernu sozialistak ordaintzen baitu gastu guztiñ erdia. *Ulpan* eta *ulpanit* deitu ikastetxeetara dohainik bidaltzen da, eta eskola horietako ikasleek irakur eta ikasgaitzat erabiltzen dute.

Orain zertxobait esango dizuet, herri mailako irrati-telebistaz. Israeleko irratiak egun guztiez ematen ditu “ivrit qalá” delako hortan eguneko berriak, hamabost minutuz goizean eta beste hamabost minutuz arratsean. Beharbada emanaldi luzeagoak ez dira hain beharrezkoak gaur egun, herriaren kultur integrazioa aspaldikoa baino askoz haundiagoa da eta. Hala ere, asko omen dira, emanaldi hedatuagoak pozik entzungo lituzketen entzuleak. Irratiko berriok, gero, magnetofonoz errepikatzen dira *ulpan* eta *ulpanit* deitu eskoletan, ikasleen artean hizkuntz ariketak egiteko.

Telebistan, judu berriek ordu erditako ikustaldi bi dituzte, bata goizean eta bestea —goizeko bera— arratsean, herri mailako hebraiera ikasteko. Telebistegileek inportantzia haundia ematen diote irakaspide honi. Ihaztik, hamabost telebistaldi

desberdin ematen hasi dira, hiru astero, errepika eta errepika urtean zehar. Ikuslea laguntzeko, hiru tomatoko telegidaliburu bat argitaratu dute. Milaka dira, telebistaldiok beren etxeetan segitzen dituztenak. Eta *ulpan* eta *ulpanit* deitu eskoletan, irakasmolde hau urte osoko programan sartzen da.

Sarritan aipatu ditut hemen, *ulpan* eta *ulpanit* deitzen diren ikastetxeak. Zer dira? Nolakoak dira? Hara! Bai ulpanak eta bai ulpanitak, pertsona nagusiei hebraiera irakasteko eskola bereziak dira. Ulpanetan egun osoan irakasten da; ulpanitetan, berriz, arratsean eta gauean bakarrik, egunero, ordu pare batez gutxi gorabehera. Herritarrentzat, eskola hau oso merkeak dira, Gobernu sozialistak ordaintzen baitie irakasleei. Israeleko herri, herrixka eta hauzategi guztietan aurkitzen dira. Muga ondoko tokietan, badaezpada, soldaduak dira irakasle. Oso irakas metodo modernoak erabiltzen dira. Irakasleak guztiz ondo preparaturik daude. Han ez da ezer inprobisatzen. Irakasleei eguneroko hizkuntza irakasten zaie. Kanean, lantokian, kafetegian erabiltzen dena. Gizarteko bizitzan norbera polito konpontzeko behar dena. Herri mailako agerkariak eta liburuak irakurri ahal izateko aski dena. Hortik gorako hizkuntza ez zaie irakasten. Hebraiera normala, hebraiera landua eta aitzinatua, haurren eta gazteen eta unibertsitarien ikastetxeetan irakasten eta estudiatzen da. Eta sakonki gainera. Gero berak izango dira, gurasoei eta etxekoei hebraiera normala irakatsiko dietenak. Sei aste egon nintzen holako ulpan batetan, hebraiera ikasten eta bide batez hango irakas moldeak estudiatzen. Zuzendariak esan zidanez, aski dira bost hilabete, herri mailako hebraiera hori polito menperatzeko. Egia da; eta hola konprenitzen da, kanpotarrez beteriko Israel osoa nola hain denbora laburretan judutu den.

Neure esperientzia honen azken puntua geratzen zait azaltzeko: herri mailako liburugintza. "Ivrit qalá" bakarrik dakitenez, maila hortan idatzitako liburuak behar dituzte, egunkari eta aldizkarietaz gainera, baldin analfabetuen antzera bizi nahi ez badute. Eta holako literatura ematen ez bazaie, atzerriko hizkuntzetan idatziriko liburu eta aldizkarietara joko dute, nahi eta nahi ez. Kontutan eduki, Israelera etorri berri diren askok, herbesteko hizkuntza bat baino gehiago dakitela, eta Israeleko edozein liburu dendatan munduko liburu eta aldizkaririk onenak erosi ahal dituztela.

Herriko hizkuntza alde batera uzteko arrisku hori zeharo galerazi da Israelen. Nola? Populuari herri mailako literatura oparo bat emanaz. Hebraiera normalean liburu inportante bat argitaratzen denean, haren edizio laburrago bat ere publikatzen da herri mailako hizkuntzan. Liburu asko argitaratzen dira "ivrit qalá" hortan. Gehienetan, azalean bertan agertzen da berba bikote hori: "Ivrit qalá".

Baina zer da "ivrit qalá" hori? Zertan datza herri mailako hebraiera hori? galdetuko didazue. Galde hori berori egin nien nik ere bertako askori. Egia esan, ez dakate hortarako idaztarau finkaturik. Gehienetan, senak berak esaten die nola idatzi behar duten herriarentzat. Ba dakite, hiztegi mugatu bat erabili behar dutela, esaldi laburrak egin eta adizkera zailak baztertu behar dituztela. Gauza konkretu konkreturik ez zidaten erantzun. Baina egia hauze da: Herri mailako literatura oparo bat dutela, eta literatura hori, herbestetik etorri den jende uholdea Israeleko kulturen integratzeko bide egokienetarikoa izan dela.

Amaitu dut neure txostena. Beraren bidez, gauza bat adierazi gura izan dizuet: Hebraieraren birpizkundean herri mailako hizkuntzak izugarritzko inportantzia izan duela, eta guk ere hemen holako zerbait egin behar genukeela, baldin euskara gure herri osoaren hizkuntza izatea nahi badugu. Gogoan eduki, Bizkaian bakarrik, euskaraz ez dakiten pertsona nagusiak, gutxienez zortziehun mila direla —Ibaizabalen alderdi bietako ia langileria osoa—, eta herri mailako hizkuntza horren bitartez bakarrik euskaldundu ahal izango ditugula. Euskara mota hau denon artean moldatu behar genuke. Euskara batua izango da, noski, eta jatorra. Hortaz ez dugu dudarik egiten. Ni neu euskara hortan idazten saiatu naiz, txosten hau egin dudanean. Beharbada ez zarete konturatu; baina idazlantxo hontan ez ditut behin ere *edin* eta *ezan* aditz laguntzaileak erabili, eta baztertu egin ditut erabat potentzialeko eta subjuntiboko adizkerak.

Herri mailako euskararen beharrian gorri hontaz denok behar genuke kontzientziatuak izan: euskaltzainok, idazleek, kazetariak, politikariak eta bestek. Hau ez da txantxetako gauza.

Akademia honen babespean, Alfabetatze Batzorde batekin lan egiten du. Ez litzateke posible izango, erakunde horri